

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА	
ПРИМЉЕНО:	15. 02. 2017
	183/17

Универзитет у Бањој Луци

Факултет политичких наука

Комисија уа оцјену и одбрану завршног рада

НАСТАВНО - НАУЧНОМ ВИЈЕЋУ ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Предмет: Извјештај о оцјени завршног рада кандидаткиње Слађане Малешевић

На основу члана 71. Закона о високом образовању Републике Српске (Службени гласник РС број 73/10,104/11 и 84/12), члана 54 Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 6 Правилника о пријави и изради мастер рада Факултета политичких наука у Бањој Луци, Наставно научно вијеће Факултета политичких наука у Бањој Луци је Одлуком број 08/3.769-18/15 од 26.05.2015. године именовала Комисију за оцјену и одбрану завршног рада на другом циклусу студија Социјални рад кандидаткиње Слађане Малешевић под називом „Социјална заштита дјеце из аутистичног спектра у Републици Српској“ у саставу:

1. Доцент др Весна Шућур Јањетовић, ужа научна област Теорија и методологија социјалног рада, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, председник,
2. Проф. др Мира Ђук, ванредни професор, ужа научна област Социјална политика, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан – ментор,
3. Доцент др Љубо Лепир, ужа научна област Социјална политика, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан.

Након што су чланови Комисије прегледали рад и детаљно га анализирали подносе

ИЗВЈЕШТАЈ

О опису и оцјени рада под називом „Социјална заштита дјеце из аутистичног спектра у Републици Српској“ кандидаткиње Слађане Малешевић

Основни подаци о кандидату

Слађана Малешевић је рођена 23.12.1983. године у Мркоњић Граду у којем и данас живи. Завршила је Филозофски факултет у Бањој Луци - Студијски програм социјалног рада и стекла звање дипломирани социјални радник. Запослена је у ЈУ Центар за социјални рад Мркоњић Град од маја мјесеца 2011. године на пословима социјалне и породичне заштите. Студије другог циклуса на Факултету политичких наука студијски програм Социјални рад уписала је 2012. године.

Опис и приказ рада

Мастер (завршни) рад истражује појаву аутизма код дјеце у Републици Српској и социјалну заштиту дјеце из аутистичног спектра са циљем да утврди колико мјере и облици социјалне заштите адекватно одговарају на потребе дјеце из аутистичног спектра и које промјене су неопходне за унапређење праксе и односа социјалне заштите према дјечи и породици као основним актерима заштите. Кандидаткиња из позиције истраживача, али и угла практичара, детаљно и свеобухватно проматра појаву аутизма код дјеце у актуелном друштвеном и научном контексту. Аутизам објашњава као специфичан поремећај ране дјечије доби који захвата више подручја психомоторног и социјалног развоја са најизраженијим промјенама у говору, комуникацији и социјалним интеракцијама. Поред аутизма, као најраширенијег поремећаја, објашњен је цијели спектар первазивних развојних поремећаја као што су: Аспергеров синдром, Хелеров синдром (дјечији дезинтегративни поремећај), Ретов синдром и атипични аутизам (неодређени первазивни развојни поремећај). Иако се међусобно разликују према неким обиљежјима (што се у раду утврђује), свим поремећајима заједничка су оштећења у социјалној интеракцији и комуникацији, те јављање понављајућих, бесмислених покрета и радњи (Клубучар, 2006), због чега се говори о аутистичном спектру, да би се указало на постојање великог броја различитих облика испољавања аутизма и да би се све те разлике обухватиле једним појмом.

У системском и законском одређењу ове појаве, у раду се правилно анализира цијела група корисника у социјалној заштити, којој припадају и дјеца из аутистичног спектра, а то су дјеца са сметњама у развоју која се појављују као корисници права, мјера и облика заштите у социјалној заштити Републике Српске.

Широка проблематика поремећаја одређује и димензије предмета истраживања. То је утврђивање обиљежја (специфичности и карактеристика) појаве, њеног постојећег обима и стања код дјеце у Републици Српској, утицају на социјални живот дјетета и однос система социјалне заштите према проблему аутизма уопште, тј. мјере и облици заштите дјеце из аутистичног спектра, садржај и начин одвијања подршке породицама ове дјеце и ефекти остварених мјера у Републици Српској. Предмет и циљеви

истраживања одредили су хипотезе истраживања које су резултати истраживања потврдили. Генерална хипотеза је: Систем социјалне заштите у РС не препознаје дјецу из аутистичног спектра као посебне кориснике социјалне заштите са специфичним потребама и нема развијене адекватне мјере и облике заштите које требају ова дјеца и њихове породице.

Посебне хипотезе су:

1. У систему социјалне заштите РС не води се евиденција о дјечи из аутистичног спектра, не постоје подаци о броју те дјеце у укупној популацији дјеце са сметњама у развоју и колико је појава аутизма раширена у популацији дјеце.
2. Карактеристично понашање дјеце из аутистичног спектра изазива проблеме у њиховој интеграцији и социјализацији.
3. Дјеца из аутистичног спектра у систему социјалне заштите у РС корисници су новчаних накнада и социјалних услуга као и сва друга дјеца са сметњама у развоју. Њихове специфичне потребе нису препознате у овом систему и развијени облици заштите нису адекватни потребама.
4. Систем социјалне заштите у РС препознаје интердисциплинарност проблема аутизма, али недовољно сарађује са другим системима који пружају услуге и обезбјеђују подршку овој дјечи и њиховим породицама.
5. Породице дјеце из аутистичног спектра у РС права из Закона социјалне заштите селективно остварују зато што нису довољно упозната са њима и зато што она нису примјерена потребама ове популације.
6. Облици и мјере у социјалној заштити РС не обезбјеђују довољну подршку породицама са дјецом из аутистичног спектра, због чега су они социјално искључени и недовољно подржани од стране друштва.

Да би утврдила стање појаве, кандидаткиња је обавила истраживање на подручју цијеле Републике Српске. Укључивање цјелокупне популације омогућило је добијање вјеродостојних и поузданих података о схватању појаве аутизма у систему социјалне заштите Републике Српске од стране носилаца бриге и пружалаца услуга, односно стручњака који се професионално баве овим питањима и који на основу својих знања и искуства могу карактерисати појаву и изрицати судове који представљају стручна и искуствена сазнања за објашњење појаве. Такође, укључивање цјелокупне популације и статистички даје посебну вриједност подацима и омогућава генерализовање сазнања.

Током истраживања примјењене су примјерене методе и технике прилагођене циљевима и хипотетичком оквиру.

Од општих научних метода користиле су се анализа, синтеза, генерализација и дедукција. Анализом се вршило растављање предмета истраживања на његове саставне дијелове. Помоћу синтезе се схватала сложеност цјелина преко њених појединачних дијелова и вршило повезивање у разне могуће везе и односе. Генерализацијом се вршило уопштавање сазнања добијених истраживањем. Дедукцијом се, на основу општих сазнања, дошло до посебних сазнања са већим степеном извјесности и поузданости.

Од посебних метода користиле су се: метода испитивања и метода анализе садржаја. Методом испитивања вршено је сакупљање података преко исказа испитаника, вербалним путем, а као техника користио се анкетни упитник. Поред анкетног упитника, подаци су прикупљани и путем фокус групе да би се испитали ставови родитеља дјете са аутизмом.

У теоријском одређењу предмета користила се метода анализе садржаја. Примјена ове методе омогућује прикупљање различитих научних и ненаучних сазнања значајних за истраживање.

Емпиријски дио истраживања вршио се методом испитивања уз коришћење као инструмента два анкетна упитника. Један је намијењен за утврђивање ставова стручних радника запослених у центрима за социјални рад/службама социјалне и дјечије заштите у РС који раде са дјецом са сметњама у развоју, а други члановима стручних комисија за процјену потреба и усмјеравање дјете и омладине са сметњама у развоју у РС које су интердисциплинарне и раде за поједина географска подручја.

Ставови регистрованог удружења породица дјете са аутизмом истражени су путем интервјуа који је проведен на фокус групи, а сходно питањима из анкетног упитника за стручне раднике. На фокус групи истражени су и вриједносни ставови родитеља о оцјени функционисања система социјалне заштите у случају аутизма. Примјењена је скала процјене са пет степени оцјене, а тврдње у скали третирале се кључне сегменте функционисања социјалне заштите у РС у задовољавању потреба дјете из аутистичног спектра.

Како се ради о проблему који је мултисекторски и интердисциплинаран, у разумјевању и описивању појаве коришћена су различита научна сазнања из више наука (медицине, психологије, социјалног рада, права).

Постављени циљеви истраживања су постигнути. Појава је научно описана, а проблем је друштвено изражен, погађа дио популације и производи проблеме у њиховом функционисању и остваривању улога, због чега надлежни дијелови друштва морају дјеловати како би дјете и њихове породице добили потребну подршку и одговорни системи реаговали и дјеловали на одговарајући начин.

Садржај рада

Садржај рада подијељен је и приказан у двије цјелине. Прва цјелина се бави теоријским перспективама кључних појмова у раду, а друга даје емпиријске резултате истраживања.

Дио о теоријским перспективама садржи детаљно објашњење појма социјална заштита и појма дјете са сметњама у развоју.

Социјална заштита је теоријски објашњена на два начина. Први је схватање аутора који је шире и уже одређују. Кандидаткиња је интерпретирала ставове и дефиниције З. Шућура користећи различите изворе и по њему шире схватање обухвата различите политике и мјере за смањење сиромаштва и рањивости појединаца који, због болести, инвалидности, старости и других ризика, не могу радити и радом осигурати своју социјалну сигурност, као и заштите становништва у одређеним животним ризицима као

што су незапосленост, болест, смрт хранитеља и друго (Гавриловић, 2010). Социјална заштита у ужем смислу подразумијева све мјере и програме којима се желе заштитити такозване рањиве групе (старије особе, расне, или етничке мањине, избјеглице, азиланти, хендикепирани и болесни, бескућници, дуготрајно незапослени и старији радници, једнородитељске породице, млади, мала дјеца и слично). Најуже схватање истог аутора, подразумијева да је „социјална заштита усмјерена само на најрањивије групе које су погођене структуралним разлозима, кризама, или животним тешкоћама, а своје потребе не могу задовољити путем рада и права која из њега произлазе“ (Гавриловић, Ћук, 2015: 236).

Законске одређење социјалне заштите дато је у Закону о социјалној заштити који ову област дефинише као дјелатност која обухвата мјере и активности за стварање услова за остваривање заштитне функције породице, услова за самосталан живот и рад лица која се налазе у стању социјалне потребе, или за њихово активирање у складу са способностима, обезбјеђивање средстава за живот материјално необезбјеђеним и за рад неспособним лицима и другим грађанима који су у стању социјалне потребе, као и обезбјеђење других облика социјалне заштите (члан 2, став 3 Закона о социјалној заштити).

Уз дефинисање појма, у теоријском дијелу рада дати су принципи на којима почива социјална заштита, актери који обављају дјелатност, корисници права, мјера и облика заштите, права, услуге, мјере и активности који се реализују у овој дјелатности са издвајањем и означавањем улоге социјалног рада у реализовању дјелатности, финансирање дјелатности и организација, тј. објашњени су нисиоци, њихове улоге и одговорности и учешће различитих актера у остваривању дјелатности.

Сва наведена сазнања омогућила су да се истражи и разумије други категоријални појам, а то су дјеца са сметњама у развоју као корисници социјалне заштите и на тај начин успоставе потребне везе и односи између двије основне категорије у предмету истраживања.

За дефинисање појма „дијете са сметњама у развоју“, кандидаткиња користи релевантну научну и правну литературу. Дјеца са сметњама у развоју у Закону о социјалној заштити се дефинишу као дјеца са оштећењем вида, слуха, са сметњама у гласу, говору и језику, са тјелесним оштећењима и хроничним обољењима, са менталном заосталошћу, вишеструким сметњама, или са другим сметњама које доводе до проблема у психомоторном и чулном развоју (члан 18, став 1, тачка 2 Закона). Дефиниције појединих аутора акценат стављају на тешкоће у развоје због којих постоји потреба за додатном подршком и посебним услугама у области здравствене заштите, рехабилитације, образовања, социјалне заштите, или других облика подршке“ (М. Лазор, С. Марковић и С. Николић, 2008).

У групи дјеце са сметњама у развоју налазе се дјеца са психичким поремећајима и обољењима које имају промјене у понашању и реакцијама, за које је, на основу медицинске, психолошке, дефектолошке и социјалне експертизе, утврђено да су

узроковани органским фактором и/или другим етиолошким факторима. Промјене у понашању обухватају:

- а) первазивне развојне поремећаје,
- б) дуготрајне сметње понашања праћене емоционалним потешкоћама и израженим поремећајима прилагођавања,
- в) органски узроковане психичке поремећаје с прогресивним током који се манифестује тешким оштећењима у интелектуалном, емоционалном и социјалном функционисању,
- г) психотичне поремећаје према учесталости психотичних епизода и степена оштећења функционисања личности.

Первазивни развојни поремећаји (ППП), (engl. *Pervasive Developmental Disorders*), или поремећаји аутистичног спектра су поремећаји ране дјечије доби и захватају више подручја психомоторног развоја. Обиљежени су ненормалностима у социјалним интеракцијама и начинима комуникације, те ограниченим, понављајућим репертоаром занимања и активности који варирају према степену изражености. Три главна подручја људског развоја промијењена због тих поремећаја су говор, комуникација и социјалне интеракције. Представљају један од најтежих развојних поремећаја. У скупину PPP-а убрајају се аутизам, Аспергеров синдром, Хелеров синдром (дјечији дезинтегративни поремећај), Ретов синдром и атипични аутизам (неодређени первазивни развојни поремећај). Аутизам се најчешће дефинише као биолошки развојни поремећај мозга, који је по својој природи због настанка и манифестација врло сложен. Обично се препознаје у прве три године дјететова живота и код њега нема ремисије, или поврата, равномјеран је у свом току и интензитету. Манифестација самог поремећаја је врло широка. Код неких појединаца видљива су тежа оштећења као ментална ретардација, изражена шутљивост, понављајућа моторика и покрети, а код неких лакша попут необичног социјалног приступа, уско ограничених интереса и опширно педантне комуникације (Нарре, 1998).

Поред теоријског одређења и дефинисања аутистичног спектра обрађено је и третирање проблема у друштву са акцентом на однос социјалне заштите према дјечији из аутистичног спектра и кључним мјере у третману и заштити дјеце са сметњама у развоју у социјалној заштити.

Друго поглавље рада посвећено је *емпиријским резултатима истраживања* и садржи методолошку организацију рада, анализу резултата истраживања и закључна разматрања.

У методолошкој организацији рада објашњени су: предмет истраживања (теоријски и операционално), димензије истраживања (просторна, временска и дисциплинарна), циљеви истраживања, хипотетички оквир, начин истраживања и научна и друштвена оправданост истраживања.

У Анализи резултата истраживања дат је приказ резултата са дискусијом о њима и односом према хипотезама, односно доказивањем или оспоравањем постављених хипотеза. Резултати истраживања су изложени према популацији истраживања. Прво су

представљени ставови стручне јавности (стручних радника у социјалној заштити који раде на пословима услуга за ову популацију) о аутизму. Најзначајнији налази су:

- Социјални радници су професија која се највише бави пословима заштите и пружања услуга дјечи са аутизмом у социјалној заштити;
- Сви стручни радници у социјалној заштити, поред основног образовања, не добијају потребну подршку и едукацију за рад са дјецом са сметњама, а посебно са дјецом са аутизмом;
- Евиденција о дјечи са сметњама у развоју се води у установама социјалне заштите и она не садржи податке специфично за права и карактеристике дјече из аутистичног спектра;
- Појава аутизма је раширена међу дјецом и показује тренд раста;
- Дјеца са аутизмом су карактеристична и специфична по понашању и имају тешкоће у успостављању комуникације, стално врше понављање радњи, испољавају стереотипне облике понашања, показују узнемиреност, везаност за предмет, или ствар, крећу се у круг, имају ехолаличан говор, испољавају агресивно понашање, или повученост, отежан им је контакт очима, осјетљиви су на звук, пуштају специфичне звукове... Многи њихово понашање објашњавају као затвореност у њихов свијет, опсесивно-компулсивни поремећаји, не одазивају се на име, показују љутњу и бурно реагују када им нешто не прија, не знају за опасност... Због оваквог понашања, имају проблеме у социјализацији и интеграцији у друштву и окружење их одбацује, изолује и маргинализује, што их води у социјално искључене;
- На појаву аутизма и случајеве, заједница спорадично реагује показујући саосјећање, али у цјелини је незаинтересована и не едукована о проблему;
- У интеграцији ове дјеце има много проблема, јер су мале могућности њиховог укључивања у предшколске установе и образовни систем, недостају дневни центри и удружења која би се бавила овом дјецом и њиховим проблемима, недовољна је информисаност заједнице за њихове проблеме, неадекватна је помоћ и подршка породици за развој дјеце из спектра аутизма у мјесту живљења, не постоји стручни кадар у малим срединама, изостаје или је недовољна рана стимулација развоја усљед непостојања адекватне специјалне установе за ову дјецу, не постоје програми у систему социјалне заштите РС који се тичу искључиво дјеце из аутистичног спектра;
- Специфичне потребе дјеце из спектра аутизма препознате су у систему социјалне заштите на начин да их стручна јавност препознаје, али их систем не препознаје као такве, због чега постојећи облици заштите за њих нису адекватни;
- Систем социјалне заштите недовољно сарађује са другим системима у пружању услуга дјечи и породици;
- Најчешћа права која користе дјеца из спектра аутизма у РС у социјалној заштити су додатак за помоћ и његу другог лица и једнократну новчану помоћ. Оба права су новчане накнаде. Услуге мање користе, посебно дневно збрињавање и савјетовање. Због неразвијених услова у локалним заједницама за остваривање

појединих права, они права селективно користе, значи приступ правима немају сва дјеца. Родитељи су недовољно информисани о правима њихове дјеце, а стручни радници недовољно покрећу иницијативе за остваривање права;

- Постојеће мјере у социјалној заштити РС не обезбјеђују довољно подршке породицама са дјецом из аутистичног спектра. Породице више требају едукативно информативну подршку, дневне услуге, савјетодавну подршку, као и материјалну подршку.

Дио стручне јавности који је организован у стручне комисије које врше процјену и утврђују могућности дјеце, те приједлоге за третман и рехабилитацију дјеце, има сличне ставове о проблемима и положају дјеце из аутистичног спектра у систему социјалне заштите. Резултати истраживања су показали:

- Стручне комисије се не оснивају у складу са законом и чланови комисија немају потребна стручна звања и утврђено искуство за рад у комисијама;
- Чланови комисија нису едуковани за процјену дјеце са сметњама у развоју, а посебно за дјецу са аутизмом. Не постоје програми перманентне едукације, она се одвија спорадично и у циљу примјене важећих прописа;
- Првостепене стручне комисије посједују податке о дјечи која су прошла процјену потреба и усмјеравање код истих. Дјеца из аутистичног спектра посебно се не евидентирају већ чине скупину дјеце са сметњама у развоју;
- Првостепене стручне комисије врше процјену дјеце са аутизмом и разврставају их међу лица са психичким сметњама или са комбинованим сметњама. У току процјене кључно се ослањају на медицинску документацију. Сматрају да се понашање дјеце из спектра аутизма може препознати. Од других карактеристичних понашања којима се руководе приликом процјене су: одсуство вербалне и невербалне комуникације, одсуство контакта очима, понављање радњи, тешко одржавање пажње, стереотипне радње, одсуство говора, ехолаличан говор, не реаговање на спољашњи свијет, раздражљивост, чудни покрети и слично;
- Мјере (облике потребне подршке) које првостепене комисије дефинишу за дјецу из аутистичног спектра су: редовне контроле код неуропсихијатра и дјечијег психијатра, боравак у дневном центру, укључивање у образовни систем, тражење асистента у настави, дефектолошки третман, рана стимулација развоја, социјалне накнаде, збрињавање у установу, збрињавање у хранитељску породицу, школовање у одговарајућој установи према прилагођеном наставном плану и програму, укључивање у удружења, логопедски третман, регулисање права из социјалне и дјечије заштите, психомоторна стимулација, по могућности укључивање у рехабилитационо-едукацијски програм, едукација родитеља за рад са дјететом, проширена права и услуге из области социјалне заштите на локалном нивоу, подршка у изједначавању могућности дјеце и омладине са сметњама у развоју, третман у центру за ментално здравље итд.

Ставови родитеља дјеце са аутизмом истражени су на фокус групи у Удружењу родитеља у Бањој Луци и показали су да:

- Систем социјалне заштите нема довољно подршке за њихову дјецу. Најчешће остварују новчане накнаде, а њима требају третмани, дневно збрињавање, услуге асистената итд.
- Искуства породица о подршци у социјалној заштити су различита. У истом омјеру су и позитивна и негативна. Овај систем они не препознају као носиоца бриге о њиховој дјечи;
- Социјалне услуге за њихову дјецу треба много више развијати;
- Удружење је значајан актер у пружању услуга, али је то недовољно.

У Закључним разматрањима кандидаткиња је сумирала налазе и резултате истраживања и доказала тачност генералне хипотезе, те усагласила дискусију и резултате.

Резултати истраживања су потврдили хипотезе истраживања и научно документовали однос система социјалне заштите према проблему аутизма, потребама дјече и њихових породица и изразили јасан и хитан захтјев за промјенама у систему и увођењу промјена које ће права и облике заштите учинити примјеренијим потребама дјече из аутистичног спектра.

Рад садржи и списак коришћене литературе, те прилоге који документују и додатно појашњавају поједине сегменте истраживања.

Оцјена завршног рада

Резултати овог истраживања у потпуности су описали и објаснили предмет истраживања, а то је утврђивање стања и анализа дјеловања система социјалне заштите према проблему аутизма уопште: мјере и облици заштите дјече из аутистичног спектра, садржај и начин одвијања подршке породицама ове дјече и ефекти остварених мјера у РС.

Добијени резултати омогућавају пракси социјалне заштите критичко разумијевање постојећих мјера и увођење промјена у области која је изузетно значајна за раст и развој дјече, посебно дјече која имају сметње у развоју. Друштвена оправданост оваквих истраживања је нејмјерљива, посебно кад се има у виду да је ово прво научно истраживање које за предмет има аутизам код дјече и мјере једног система према потребама дјече.

Закључак и приједлог Комисије

На основу претходно наведеног, Комисија сматра да је кандидаткиња Слађана Малешевић провела истраживање у складу са постављеним циљевима и хипотезама истраживања. Кандидаткиња је анализирала све елементе операционалног предмета истраживања и тиме дала научни допринос истраживању појаве аутизма код дјече, карактеристикама њиховог понашања и проблемима које изазива такво понашање у социјалној интеграцији и социјализацији и положај дјече са аутизмом у социјалној заштити утврђујући мјере и облике заштите које се примјењују, односно њихову адекватност потребама ове дјече.

Комисија сматра да ово истраживање задовољава све критеријуме за израду мастер (завршног) рада на другом циклусу студирања и даје

ПРИЈЕДЛОГ

Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену мастер рада кандидаткиње Слађане Малашевић, под називом „Социјална заштита дјецe из аутистичног спектра у Републици Српској“ и одобри његову јавну одбрану.

Чланови Комисије:

1. Доцент др Весна Шућур Јањетовић, председник

_____

2. Доцент др Љубо Лепир, члан

_____

3. Проф. др Мира Ђук, ментор

_____

У Бањој Луци, 10.02.2017. године